

„СТРАНИЦИ ИЗ ИСТОРИЯТА НА
ТЪРНОВСКАТА КНИЖОВНА ШКОЛА“

ОТ ГЕОРГИ ДАНЧЕВ, Изд. „Наука и изкуство“,
С., 1983. 256 с.

Историко-литературните изследвания на проф. д-р Георги Данчев са естествено и непосредствено свързани с двадесетилетието, което вече има зад себе си Великотърновския университет (отначало педагогически институт) „Братя Кирил и Методий“. Отначало като асистент, а след това като титулярен преподавател по средновековна българска литература Георги Данчев, така да се каже, по необходимост се налагаще да бъде най-вече историк на Търновската книжовна школа. И с течение на годините той наистина стана неин научен летописец. Заедно с редица други научни приноси в тази област на нашето литературно минало най-ново свидетелство за привързаността му към тази тематика е последната му книга със скромното заглавие „Страници из историята на Търновската книжовна школа“.

Трудът е замислен и осъществен като равностметка на достигнатите от автора резултати най-вече около живота и творчеството на книжовника и писателя Владислав Граматик и на неговия съвременник и покровител, също книжовник и писател, пославянчението потомък на византийски аристократи Димитър Кантакузин. Тия двама толкова значителни творци наистина не са работили в Търново, но въпреки това са пряко свързани с него, защото са продължителни на ония тематични и художествени начала, които са характерни за творчеството на патриарх Евтимий и Григорий Цамблак. Достатъчно е да се припомним, че в сборниците на Владислав Граматик се намират редица съчинения на двамата именити търновци, а също така преписи на Пространното житие на Константин-Кирил Философ, което, както може да се съди от „История во кратце о болгарском народе словенском“ на Йеросхимонах Спиридон Габровски (издадена през 1900 г. от акад. В. Н. Златарски), патриарх Евтимий е приемал за достоверен исторически извор.

Повечето от събраните в „Страници“ изследвания имат подчертан приносен характер, но като най-съществени могат да се

преценят изводите на автора за различните редакции на „Рилската повест“ от Владислав Граматик, на която Г. Данчев е открил непознат досега в науката препис, съхраняван в Москва. Напълно оправдано авторът публикува този препис и така представата за известността и значението на Владислав Граматик като писател получава нови мащабни измерения: вижда се още по-определено как неговото литературно творчество е свързано с живота и изпълнява определени обществени функции. С тази публикация Г. Данчев продължава градивната традиция, оставена като завет на поколенията от вдъхновения историк на българската литература от XV—XVII в. Полхроний Агапиевич Сирку (1855—1905).

Значителен е приносът на Г. Данчев и за разкриване на творческия и социалния образ на Димитър Кантакузин. Неговата изпълнена с драматизъм стихотворна „Молитва към Богородица“ той изучава разностранно, благодарение на което този външно погледнато религиозен текст се разкрива като богат и съдържателен, идеен и исторически документ за времето, когато балканските християнски народи вече са били изцяло попаднали под властта на османските турци. Затова и молитвата е преизпълнена с чувства на страдание и резигнация. Особено важно е, че Данчев поставя точка на съмнения дали най-напред обширното стихотворение е било написано на гръцки и след това преведено на славянски (среднобългарски). Авторът изнася редица факти, от които се установява, че „Молитвата“ е била позната в по-стари (главно руски) преписи от първото печатно руско издание на А. Сатановски от 1660 г.

Установеният по безспорен начин факт, че Димитър Кантакузин (потомък на византийско-гръцката императорска династия на Кантакузиниците) е писал на среднобългарски език, има изключително културно-историческо значение. В негово лице т. нар. „гръко-славянска културна общност от XIV—XV в.“ намира своя връх. През втората половина на XV в. Димитър Кантакузин е най-значителният южнославянски (български и сръбски) поет, създал освен „Молитвата към Богородица“ и българорезично житие за Иван Рилски. Освен това той, както се каза, е подпомагал и поощрявал морално и материално Владислав Граматик във всичките му творчески усилия, документиран така бле-

стящо в запазените и до днес негови автографи, имащи характер на своеобразни антологични на българската и сръбската литература от IX до XIV в.

Чрез делото на Димитър Кантакузин е била продължена и обогатена една практика от началото на XV в., когато непознат за сега по име български книжовник е съставил т. нар. „Безименна хроника“, в която се осъжда несъгласията между управниците на балканските християнски народи — вражда, довела до такива печални последици в 1396 г. (когато била завладяна България), 1453 г. (когато под властта на турците паднал и Константинопол) и 1459 г. (когато напълно били покорени от нашествениците и сръбските предели, поставени под османски протекторат след печалния завършек на Косовската битка от 1389 г.). При това в Хрониката е възхвалявана политическата мъдрост на император Йоан Кантакузин (1347—1354), вероятно правдоно на Димитър Кантакузин. Императорът предлагал на българи и сърби политически и военен съюз за борба срещу турците, но срещнал хладен отказ и подигравки, което натъжава непознатия летописец. Но този песимизъм и воплите на Димитър Кантакузин чертаят с обратен знак оптимистичните линии на бъдещето, в грядущите дни на което и двамата писатели виждат свободата.

Изследванията на Г. Данчев разкриват с документация и изводи както българското, така и общобалканското и европейското значение на Търновската книжовна школа, чийто насилиствено прекъснати от нашествието изяви и насоки са своеобразно продължение на кирило-методиевските традиции от IX—X в. При новите условия и обстоятелства българската литература показва своята динамика — при създаване на „криза“ да отпътува в сродните славянски държави и най-вече в Русия. Изучените и решени от Георги Данчев проблеми убеждават по свой начин колко предвзети и преднамерени са опитите на някои съвременни слависти да отрекат „второто южнославянско влияние в Русия“ — културно-исторически феномен, за изследването на който толкова много допринесе през последните тридесет години акад. Д. С. Лихачов.

Изнесените и разтълкувани от автора данни убеждават още, че естествено последвалите османското нашествие сътресения към средата на XV в. започнали постепенно да бъдат преодолявани — започнал бавен, но последователен процес на съживяване и напредък на литературната дейност. Основното в този процес е било съзнанието на балканските народи за народностно достойнство и самобитност. Отделно за българите пренасянето на раклата с мощите на Иван Рилски от Търново в Рилския манастир е било събитие от първостепенна важност, тъй като един белег и още повече символ на някогашна независима България е бил в продължение на седмици пред погледа на хиляди: някогаш-

ната българска независимост е била по не-принуден начин припомнена на българското население по дългия път от Търново до Рила. От 1469 г. нататък тя е била в манастирската обител всенародно достояние. Вратата е целителната мощ на светеца се е преобръщала в надежда, че България ще пребъде — мисъл, която присъствувала и в самия разказ във връзка с пренасянето. Чрез мощите на Иван Рилски, смята Владислав Граматик, ще се въздигат „западните български предели“.

Археографските проучвания на Георги Данчев свидетелствуват също, че произведението на Димитър Кантакузин и Владислав Граматик са били еднакво разпространени в България, Сърбия и Московска Русия. Особено важно доказателство в този смисъл е новооткритият (съкратен в историко-летописен план) препис на „Рилската повесть“, издаден от изследователя със съвременна пунктуация (с. 235—243). Впрочем добре известно е, че към личността на Иван Рилски като славянски светец руските книжовници са проявили внимание още през XII в.: в Галицкото евангелие от 1144 г. за него има специално календарно упоменание.

Написана стегнато и непретенциозно, книгата на Георги Данчев е принос в съвременното българско научно знание за Търновската книжовна школа. Събраните заедно изследвания чертаят в единство картината на един от най-значителните периоди в историята на старобългарската литература.

Константин Мечев

PAISSI von CHILANDAR. SLAWOBULGARISCHE GESCHICHTE. Aus dem Bulgarischen übersetzt, herausgegeben, kommentiert und mit einem Nachwort von Norbert Randow. Leipzig, Insel-Verlag, 1984, 172 S. (Insel-Bücherei, N 683)

Името на Норберт Рандов е добре познато както на приятелите на българската литература в Германската демократична република, така и на специалистите у нас. Достатъчно е да се припомним само две негови заслуги: преводът на пространните жития на Кирил и Методий, претърпял вече няколко издания и отбелязан с многобройни положителни рецензии в чуждестранния печат, и изданието на „Житие и страдания грешного Софрония“ в превод на немски език, също посрещнато с необикновен читателски интерес.

Неотдавна станахме свидетели на нова българистична изява на Норберт Рандов — издадения в края на 1984 г. от авторитетното лайпцигско издателство „Инзел“ немски превод на Паисиевата „История славеноболгарская“. Всъщност това е вторият цялостен превод на Паисиевата история на чужд език (първият превод, излязъл преди няколко години, бе направен на полски от Франтишек Корвин-Шимановски). Дори при най-беглата